

Partizansko uničenje cerkve v Poljanah (4.)

IVO ŽAJDELA

Kaj je zmaga? Partizanski publicisti so ves čas pisali o njej. Pa o osvobojevanju. Toda koga so »osvobodili«? Neki ozek krog se je gotovo tako počutil. Vsi drugi Slovenci pa ne. Tako kot v Poljanah so nasploh s svojo »zmago« uničili slovensko civilizacijo.

Nekoliko drugače je uničenje podzemne povezave med župniščem in cerkvijo v Poljanah opisal Jože Vidic v knjigi *Zločin pri Lenartu* (Borec, Ljubljana, 1973, str. 449–452).

»Jutro partizanom ni prineslo zmage. Popoldne je v Volče prišel intendant Tinček in nam povedal, da so postojanko že osvojili. Čudno se mi je zdelo le to, da sem še vedno slišal rafale mitraljezov iz župnišča ter eksplozije granat.

Po grebenu smo prišli do poveljniškega mesta poveljnika 31. divizije Jožeta Klanjška - Vasje in se ustavili. Sedel sem za porušanim zidom neke stare stavbe, kajti Nemci in domobranci so od daleč obstreljevali ta greben. Pod nami sta se kot na dlani videli cerkev in župnišče ter pobočja vseh okoliških hribov. Grmelo je na vseh straneh. Nemci so iz sosednjih postojank skušali priti poljanskim orožnikom na pomoč. Nikdar prej in nikdar pozneje nisem bil na poveljniškem mestu komandanta divizije. Napeto sem poslušal njegove ukaze, opazoval vsak njegov gib in pogled.

Čez dobre pol ure je prišel na poveljniško mesto poveljnik bataljona Prešernove brigade /bil je komandant brigade/ Karel Leskovec in rekel poveljniku divizije, da bi bilo potrebno ugotoviti, kje je v cerkvi skrivni vhod v župnišče. 'Nimam dosti borcev,' je potožil poveljniku divizije. Vasja se mu je nasmehnil: 'Vzemi s seboj vse borce, ki lenarijo tu okrog mene!'

In tako sva s Tinetom Klinarjem prišla na 'pomoč' Prešernovi brigadi.«

»Ne, ne javim se«

»Sprednja stran cerkve je bila obrnjena proti glavni cesti (danes je tam nova trgovina) in je bila že varna. Na to stran cerkve niso mogli streljati iz postojanke.

Pred cerkvijo smo stopili v vrsto. 'Dva prostovoljca potrebujem za vdor v cerkev,' je dejal poveljnik bataljona. Če danes po toliko letih iskreno priznam, kaj sem ta-

krat mislil, bi bilo slišati približno takole: glej ga, poveljnika, sedaj, ko mu je njegovih zmanjkalo, bi pa rad nas uporabil, da gremo v ogenj, potem pa bo dejal, da so to storili prešernovci. Ne, ne javim se prostovoljno! Tako sem premišljeval, kaže pa, da so bili vsi drugi istih misli, kajti med nami ni bilo prostovoljca

Poveljniku ni kazalo drugega, kot da je sam določil, kdo bo šel v cerkev. Prva dva

je določil za vdor v cerkev, druga dva pa za demonstrativni napad na župnišče. Bil sem tretji v vrsti, Tine pa prvi. Poveljnik je Tinetu in še nekemu borcu dal natančno navodilo: 'Nekje v cerkvi je skrivni vhod v župnišče. To je vhod v votlino, po kateri so se orožniki umaknili iz zvonika v župnišče. Skozi okna župnišča Nemci lahko streljajo po cerkvi, samo ne vemo, ali po celi cerkvi ali samo v posamezne predele.

Ruševine župnišča in cerkve so po »napadu« deset let ustrahovale ljudi Poljanske doline.

Vhod v skrivni rov bomo minirali, zato ga morata najti. Mi vaju bomo ščitili!»

Z gnoja na župnišče

»Tine, ki naj bi šel prvi v cerkev kot tarča, je visok skoraj dva metra.

V partizanih je bil suh kot treska, kar je še bolj poudarilo njegovo visoko postavo. V isti enoti sva bila od leta 1943. Preden je odprl cerkvena vrata, me je otožno pogledal. Iz njegovih oči je žarela bojazen, da bo poljanska cerkev njegov grob.

Mene in mitraljezca Jožeta Matka, ki je bil doma nekje s Hrvaškega, je poveljnik poslal okoli cerkve pred župnišče. 'Streljajta skozi vsa okna v župnišče, dokler ne prekličem povelja,' je dejal. Nemci tako ne bi bili preveč pozorni na dogodke v cerkvi. Pomahal sem Tinetu in odšli smo vsak svoji usodi naproti.

Z Matkom sva imela srečo. Na majhnem grebenu sva pred neko hišo naletela na gnojniško jamo. Jama je bila zidana, gnoja v njej pa okrog 30 cm pod zidom. Kot nalašč za zaklon. Do župnišča je bilo samo dvajset metrov. Matko z mitraljezom, jaz pa z brzostrelko sva bila odličen strelski par. Streljala sva skozi okna župnišča, ki so bila že vsa razbita.«

Osem kmečkih vozov

»Za glavnim oltarjem je Tine tolkel s puškinim kopitom po podu cerkve. Pred vhom v zakristijo je votlo zadonelo. Tu je vhod, je pomislil Tine in si prvič oddahnil. Sedaj mu je bilo lažje. Našel je vhod v skrivni rov, spoznal pa je tudi, da ga Nemci ne morejo zadeti, če se plazi po kolenih.

'Odlično sta opravila nalogo,' je veselo vzkliknil poveljnik bataljona, ko sta se borca spet prikazala na cerkvenih vratih in poročala, kje je tajni rov.

Sedaj so bili na vrsti minerci. Nad vhom v rov so položili plastično angleško mino. Po močni eksploziji je nad rovom zazijala velika odprtina.

Ko je bilo zvečer župnišče v ognju in je sledil zadnji naskok na postojanko, so prešernovci v na pol porušeni postojanki našli enajst padlih orožnikov, poleg njih pa še težki mitraljez, lahki minomet in deset pušk.

Preživeli člani sovražnikove posadke so se zvečer ob vodi prebili do Gorenje vasi / Leskovec je zapisal, da so se umaknili v Gabrk. Poleg tega je Leskovec tudi vdor v rov in župnišče opisal drugače kot Vidic/. V bližini Sore pri Poljanah so ubili tistega našega dezerterja iz delavskega bataljo-

Med vojno in po njej uničena cerkev (in župnišče) v Poljanah.

Ostanki župnišča po partizanskem »napadu«

Vidičevo govoričenje

Vidic: »Naj nadaljujem zgodbo o Tinetu. Še z enim partizanom je vstopil v cerkev, prav takrat pa so začeli Nemci nanju streljati. Od župnišča do partizanov v cerkvi je bilo vsega okrog deset metrov. Kako to, da ju niso zadeli? Da ne bi bila zgodba neverjetna, naj povem, da so Nemci lahko streljali samo v določeni višini. Ko sta borca legla, ju Nemci niso mogli več zadeti. Po kolenih in trebuhu sta se plazila za klopmi v cerkvi, do glavnega oltarja ter iskala vhod v rov. Nemci so silovito streljali, toda njihov mitraljez je bil obrnjen proti stranskemu oltarju. Na partizana so v cerkvi leteli kosi opreme stranskega oltarja, glave, roke, noge svetnikov, križi in drugo okrasje na oltarju. Tine, ki je tako rad zahajal v cerkev, ni nikdar slutil, da bo kdaj kaj takšnega doživel v sveti hiši.

Vojaki, ki imajo na sponki pasa napisano 'Bog z nami', sedaj tu v cerkvi streljajo na svojega 'boga', je razmišljal Tine. Kje so domobranci, ki kričijo, da partizani oskrunjujejo cerkve? Kdo strelja na oltar: partizani ali Nemci? Kdo je župnišča in cerkve preuredil v okupatorske postojanke, v leglo zločincev in morilcev? Svetohlinska domobranska propaganda se je že tisočkrat razblinila ob takšnih primerih, kot ga je Tine doživel v Poljanah.«

Beremo Vidičevo govoričenje, ki je bilo tako značilno za njegova besedila, polna izmišljenih zgodb in bolečnih obsojanj »sovražnika«. Vse to zato, da se prikrije lastne zločine.

Cerkve komunistični režim po vojni ni pustil obnoviti.

Zadnji del cerkve, ki jo je uničil razstreljeni zvonik.

na, ki nam je pred dnevi pobegnil. Nemci so bili prepričani, da je partizanski obveščevalec, ki je izdal podatke o orožnikih in postojanki.

Po boju smo šli v bližnjo trgovino in pobrali še tisto, česar pred dnevi nismo mogli odnesti. Naložili smo kakšnih osem kmečkih vozov.«

Dolga kolona naropanega

»Okrog polnoči smo prispeli k Matečku v Dolenšče. Tam se nam je nabralo toliko materiala, da smo bili v skrbeh, kaj bo, če bodo Nemci krenili v napad. Še od prejšnje akcije smo imeli okrog 30 zabojev jajc, več vreč moke, sladkorja in drugega blaga. Spet nam je pomagala gospodarska komisija, ki jo je vodil 41-letni Peter Oman iz Javorij. Mobilizirala je konje, kmečke vozove ter voznike (bili so predvsem mladinci, mlajši od 16 let, ali ženske), in dolga kolona vozil je krenila proti Črnemu kalu na Blegošu. Ko smo prispeli v Novake pri Cerknem, so se vozniki z vozovi in konji vrnili domov. Za takšno pot smo v eno smer potrebovali šest ur.«

V ženskem plašču

»Tega transporta se še posebno dobro spominjam. Ko smo počivali na blegoški cesti, sem na enem od vozov pregledoval blago, ki smo ga zaplenili v nemški trgovini. Bilo je precej ženskega perila in nekaj ženskih plaščev. Bližala se je zima, ponoči in posebno zjutraj je bilo že

Cerkev med rušenjem leta 1954

mrzlo, jaz pa sem bil brez plašča. Toda med plašči na vozu ni bilo niti enega moškega. Brez posebnega razmišljanja sem oblekel najdaljši ženski plašč. Borci, ki so spremljali transport, vozniki in voznice, so se mi smejali. V Novakih so sprva menili, da ga nosim za šalo; da ga bom čez nekaj dni odložil in dal kakšni ženski. Priznam, teden dni me je bilo sram, toda spoznanje, da mi je v plašču toplo, je bilo močnejše od sramu. Plašč je imel to prednost, da je imel širok krznen ovratnik. Ponoči, ko sem spal v kakšnem seniku, sem si glavo zavil v ovratnik in tudi v najhujšem mrazu mi je bilo toplo. S tem plaščem sem obredel vso Selško in Poljansko dolino ter Primorsko do Gorice. Lahko rečem, da sem bil edini partizan, ki je nosil ženski plašč.«

Le komu so Vidičevi partizani ukradli ta ženski plašč? Ali mar Nemcem? Seveda, za »prijateljček« so izropali še »bližnjio trgovino«.

Tone Svetina

Uničevalni napad na Poljane je opisal tudi Tone Svetina. Njegovo pričevanje je v knjigi *Partizanski zapiski 1943–1945* izdal Vojni muzej Logatec (2010, str. 93–97).

»Naš bataljon je imel za napadati Gabrko, v katerem je bilo 18 žandarjev. 22. oktobra smo bili že ob četrty uri zjutraj na položajih in se vkopavali. Z dnevom je zaropotalo, najprej na Poljane. Borba je trajala dva dni. Ljudje so debelo gledali, ko se partizani s kolesi vozijo po cesti, na kateri so še prejšnji dan vozili nemški tanki. Do drugega dne zvečer je bila postojanka likvidirana in požgana, le par Nemcev se je rešilo. Pri jurišu je bil v četi ranjen pomočnik komisarja Prešernove brigade Pero. Tudi mi smo poizkusili z Gabrkom, toda bili smo vedno odbiti, čakali smo, da ko Poljane likvidirajo, pripeljejo top. Toda topa ni bilo, Nemci pa so iz Škofje Loke vsak dan huje pritiskali.«

V »osvobojenih« Poljanah

»Gradnikovci so jih že dodobra pošteno namahali. Držali so položaje od Osolnika–Petrovega hriba proti Mlaki. Nemci so prodirali s tanki. Toda ne da bi kaj naredili, se ne smemo umakniti. Imeli smo na razpolago 'piat', katerega nišandžija je bil ubit v Poljanah. Kapetan Stane je iskal prostovoljce. Naš Trček se je javil za nišandžijo, čeprav ni vedel, kako se uporablja. Pol ure, pa je bil naučen. Pobasal je 'piat', pet min in sta se s pomočnikom odpravila

proti postojanki. Radovedno smo iz zaklona gledali, kaj bosta naredila. Nenadoma grozovito počni na hribčku. 70 metrov nad postojanko pa se podre smreka. Spustil je še tri mine, ki pa so zadele postojanko. Ko se je Trček vrnil, nam je pripovedoval, da je s prvo mino zadel smreko, druga mina je zaradi premalo napete vzmeti padla iz cevi, Trček pa ponjo in še enkrat v cev. Ko je pripovedoval, se je smejal kot Cigan belemu kruhu. Z ukazom smo opustili blokado. Razen dveh ranjenih nismo imeli izgub. Dočim se je v Poljanah zaplenilo mnogo voz vsakovrstnega materiala.

Umaknili smo se na Gabrško Goro, kjer smo zavzeli položaje proti iz doline prodirajočim Nemcem. Tedaj sem bil drugič v partizanski borbi, ko so Nemci uporabljali, rekel bi 'nebelwerferje' in 'štuka zo fus' top. Granata je kot štuka tulila skozi zrak, eksplozija pa je bila strahovito močna. Rušile so se skale, v zrak je letela zemlja, drevo je pretrgalo kot bilko, kamor je priletela granata. Toda razen obstreljevanja Nemci niso ničesar mogli opraviti. Položaje okoli Škofje Loke je XXXI. divizija še precej dolgo držala. Vojkova brigada je bila v soseski na Lubniku in je blokirala pot v Železnike. Toda tudi Nemci niso mirovali, koncentrirali so sile za večjo ofenzivo. V osvobojenih Poljanah pa miting. Plahutov Boris iz Kranja, bil je komisar ene čete iz 3. bataljona, je tako igral na kitaro, da bi kmalu vse strune potrgal.«

Veseljachenje na uničenem

»Katarina je pela kot radijska pevka. To je bilo veselje med narodom. Škoda je bila pa največ v tem, da se je vreme tako pokvarilo, začelo je močno deževati. Na Gabrški Gori smo imeli za cel bataljon eno samo napol podrto bajto. Ponoči smo se do kože zmočili, podnevi pa smo se sušili ob velikih ognjih. V tem času sva se z Lampretom - Lukom nekaj skregala. Bil je en zelo kunšten Mariborčan, celo malo preveč, pa se je jezil, zakaj ni v partiji. Glavno krivdo je valil name, češ dokler bom sekretar, da se on lahko še trikrat nakoli zasuče in ne bo sprejet.

Bil je pravi oportunist z velikim gobcem. Zelo dobro pa sem se razumel z Antejem in tudi kurirjem Mirkom iz Železnikov. Na Gabrški Gori se mi je močno dopadlo. Dober položaj, hrib delno porasel z gozdom, na jasah pa so samevale gorske kmetije, koder se je dobil marsikak štamprle ali kos kruha, suha hruska itd. Rad sem hodil v bojne patrole, posebno ponoči. Ugajalo mi je gledati migljajoče luči postojank, za katerimi sem si predstavljal življenje. Začel sem sovražiti te luči, ki svetijo okupatorju. Tudi mi smo imeli luč, luno in taborni ogenj.«

(Nadaljevanje prihodnjič)